

Сергій Зворський

У СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ВЧЕНІЙ РАДІ УНДІАСД

Як уже повідомлялося в попередньому номері "Студій з архівної справи та документознавства"¹, з 21 травня 2003 р. в УНДІАСД діє спеціалізована вчена рада К.26.864.01 з правом приймати до розгляду та проводити захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за двома спеціальностями: 07.00.06 - історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни; 07.00.10 - документознавство, архівознавство. Слід зазначити, що спеціальність 07.00.10 є новою в номенклатурі наукових спеціальностей, встановлених ВАК України, а спецрада К.26.864.01 першою в країні отримала право на проведення захисту дисертацій за цією спеціальністю. Хоча спеціалізована вчена рада в УНДІАСД функціонує лише другий рік, однак її діяльність вже здобула позитивну оцінку з боку архівістів, документознавців, наукової громадськості. Її відкриття Голова Державного комітету архівів України Г. В. Боряк охарактеризував як один з вагомих здобутків архівної галузі України за останній час². Враховуючи помітний інтерес фахівців до діяльності спеціалізованої вченої ради та її значення в оцінюванні професійної кваліфікації науковців вищого рівня і дотримуючись принципів демократизму і гласності, маємо намір і надалі регулярно у "Студіях з архівної справи та документознавства" й в інших профільних часописах інформувати наукову громадськість про її роботу та чергові захисти дисертацій у ній.

У липні-листопаді 2004 р. відбулося п'ять засідань спеціалізованої вченої ради, проведено захисти чотирьох дисертацій, прийнято до попереднього розгляду три дисертації, по кожній з яких призначено експертні комісії з метою встановлення їхньої відповідності вимогам, встановленим ВАК України.

Так, 7 липня 2004 р. у спецраді відбувся захист дисертації Купченко Віри Петрівни "Науково-методичні засади комплектування державного архіву (на прикладі Державного архіву м. Києва)" (науковий керівник - д. і. н., проф. Матяш І. Б.; офіційні опоненти - д. і. н., проф. Слободяник М. С. та к. і. н. Степченко О. П.; провідна установа - Інститут історії України НАН України).

На підставі аналізу історичних джерел та наукової літератури в дисертації досліджено науково-теоретичні засади комплектування державного архіву, з'ясовано форми і зміст його роботи з юридичними та фізичними особами - джерелами комплектування. У ній проаналізовано нормативно-методичну базу державного архіву з комплектування, визначено її концептуальні відмінності у радянський період (1962-1991 рр.) та в період державної незалежності України (після 1991 р.). Тут же обґрунтовано виокремлення трьох основних етапів у процесі комплектування Державного архіву м. Києва: 1) 1960-1970-ті роки, коли мета, завдання, зміст і форми його роботи по комплектуванню визначалися директивними вказівками архівних відділів МВС УРСР, пізніше - Архівного управління при Раді Міністрів УРСР; 2) 1980-ті роки, коли значно поглибилося співробітництво архіву з органами виконавчої влади столиці України; 3) 1990-ті роки - діяльність його в умовах нової законодавчої бази України як незалежної держави і демократизації архівної справи. Дисертантка розкрила особливості комплектування Державного архіву м. Києва в різні періоди, форми й методи його роботи з установами, в тому числі й з тими, що виникли в останнє десятиліття - комерційними структурами, акціонерними товариствами тощо, а також типо-видовий склад документів, що надходили на державне зберігання. Нею визначено напрями подальших наукових досліджень у сфері архівознавства та подано практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення комплектування державних архівів України, зокрема на вдосконалення понятійного апарату, оновлення підходів до критеріїв і принципів експертизи цінності документів у процесі роботи з джерелами комплектування із підприємств і установ недержавної форми власності тощо.

Того ж дня відбувся захист дисертації Філіппенка Ростислава Ігоревича з теми "Життя, громадська діяльність і науково-історична спадщина професора Харківського університету Є. К. Редіна (1863-1908 рр.)" (науковий керівник - к. і. н., доц. Куделко С. М.;

офіційні опоненти - д. і. н., проф. Масненко В. В. та к. і. н., доц. Палієнко М. Г.; провідна установа - Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України).

Наукова новизна і цінність дисертації визначаються тим, що вона є першим в українській історіографії комплексним дослідженням, що базується на широкому колі різноманітних опублікованих і неопублікованих джерел (включаючи й архівні та музейні), громадської та науково-історичної діяльності відомого українського та російського історика, дослідника пам'яток візантійської та давньоруської культури, церковних пам'яток Слобожанщини професора Харківського університету Єгора Кузьмича Редіна. Дисертант всебічно проаналізував коло наукових інтересів історика, його працю в Харківському історико-філологічному товаристві і на посаді завідувача Музею витончених мистецтв та старожитностей, внесок вченого у наукове вивчення українського іконопису, в підготовку та роботу XII та наступних Археологічних з'їздів, обґрунтував суспільну значущість багатьох досліджень Є. К. Редіна, які не втратили наукової цінності й дотепер. Ним відтворено основні віхи життя Є. К. Редіна, його становлення як історика, педагога і громадського діяча, формування світогляду вченого. Докладний аналіз історіографії питання дав йому можливість визначити малодосліджені аспекти різнобічної наукової праці Є. К. Редіна, оцінити внесок вченого у розроблення проблем пам'яткознавства та культури України.

22 вересня 2004 р. у спеціалізованій вченій раді в УНДІАСД відбувся захист дисертації Вербового Олексія Вікторовича "Наукова та педагогічна діяльність Василя Базилевича (1892-1943)" (науковий керівник - д. і. н., проф. Казьмирчук Г. Д.; офіційні опоненти - д. і. н., проф. Войцехівська І. Н. та к. і. н., доцент Тарасенко О. О.; провідна установа - Інститут історії України НАН України).

На основі значного кола архівних документів, більшість з яких уперше введено до наукового обігу вперше та інших джерел автор всебічно дослідив життєвий шлях, наукову та педагогічну працю українського історика 1910-1930-х років, професора Київського університету, історіографа і краєзнавця, одного з фундаторів вітчизняного декабристознавства Василя Митрофановича Базилевича. У дисертації всебічно проаналізовано джерелознавчу базу і стан наукової розробки питання в сучасній історіографії. В контексті складних соціально-політичних процесів, які відбувалися в Україні у вказаний період, дисертант простежив і обґрунтував рушійні чинники еволюції наукових і соціально-політичних поглядів вченого, реконструював основні віхи його життєвого шляху, запропонував, хоча й певною мірою умовну, періодизацію основних етапів його життя і наукової творчості. ним виокремлено основні напрями досліджень історика, визначено особистий внесок В. Базилевича в становлення і розвиток як українського декабристознавства, краєзнавства і спеціальних історичних дисциплін, так і радянської історичної науки в цілому. Автор спробував порівняти основні висновки В. Базилевича з декількох досліджуваних ним наукових проблем з підсумками вивчення їх в аналогічних наукових працях інших істориків - його сучасників. Наукова новизна дисертаційного дослідження О. В. Вербового полягає не тільки в залученні до наукового обігу невідомих досі архівних документів, у виявленні та укладенні найповнішої бібліографії наукових праць історика-декабристознавця, у заповненні однієї з лакун у становленні й розвитку української історичної науки в 20-30-ті рр. ХХ ст.

20 жовтня 2004 р. відбувся захист дисертації Віслобокова Кирила Асеновича "Права, за якими судиться малоросійський народ (1743): джерелознавчий та кодикологічний аналіз" (науковий керівник - д. і. н., проф. Боряк Г. В.; офіційні опоненти - д. і. н., проф. Дубровіна Л. А. та к. і. н. Старченко Н. П.; провідна установа - Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

Дисертацію присвячено всебічному джерелознавчому та кодикологічному аналізу однієї з найбільш відомих пам'яток з історії українського права - "Правам, за якими судиться малоросійський народ" (1743). Цей проект універсального кодексу для Гетьманщини

підготовлено спеціальною кодифікаційною комісією, що працювала протягом 15 років (1728-1743) і складалася з правників - представників козацької старшини, духовенства, міщанства. Уперше в історіографії пам'ятка розглядається як об'єкт дослідження практичного джерелознавства; на її прикладі дисертант запропонував модель комплексного опрацювання історичних джерел законодавчого характеру. В основу його методики покладено розуміння подвійної природи документального джерелознавства як наукової дисципліни, а також три класичні етапи джерелознавчого дослідження: контекстний структурний аналіз, зовнішня і внутрішня критика джерела. На підставі документального комплексу, частково уперше запровадженого до наукового обігу, у дисертації проаналізовано процес створення й функціонування пам'ятки в контексті правової культури Гетьманщини, висвітлено питання джерел Кодексу, проаналізовано його внутрішню будову, всебічно розкрито його інформаційний потенціал як історичного джерела. Проведено кодикологічний аналіз та подано описи всіх наявних рукописів "Прав". Текст пам'ятки за автентичним списком опубліковано дисертантом у 1997 р. Поєднання власне історичних, джерелознавчих і правових наукових методик разом із залученням паралельних джерел інших видів відкриває перспективний шлях до міждисциплінарних узагальнень.

За підсумками всіх чотирьох публічних захистів дисертацій, які за своєю актуальністю, теоретичною і практичною значущістю, самостійністю розв'язання конкретного наукового завдання, за методологічним інструментарієм, змістом і стилем відповідають вимогам п. 13 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. № 644, спеціалізована вчена рада К 26.864.01 присудила дисертантам О. В. Вербовому, К. А. Віслобокову, Р. І. Філіппенку науковий ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 - історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, а В. П. Купченко - за спеціальністю 07.00.10 - документознавство, архівознавство.

Загалом упродовж діяльності спеціалізованої вченої ради в УНДІАСД за спеціальністю 07.00.06 захищено 9 дисертацій, за спеціальністю 07.00.10 - одна (В. П. Купченко, яка стала першим в Україні фахівцем, хто захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю "документознавство, архівознавство"). Тематика захищених у спецраді дисертацій свідчить про переважання персонологічних джерелознавчих досліджень про українських вчених кінця ХІХ - перших десятиліть ХХ ст. - істориків, архівістів, архівознавців, педагогів, громадських діячів, більшість з яких були свого часу незаконно репресовані, а їхні імена й наукові здобутки в минулі десятиліття здебільшого незаслужено замовчувалися з відомих ідеологічних причин (В. М. Базилевич, В. І. Веретенников, М. С. Грушевський, Є. К. Редін, В. О. Романовський).

Показово, що більшість здобувачів вченого ступеня є діючими працівниками в системі Держкомархіву України (Ф. А. Винокурова, Т. А. Клименко, В. П. Купченко, І. М. Мага, Н. П. Павловська) або ж колишніми співробітниками архівів, які, проте, продовжують активно співпрацювати з архівними установами (Т. Ю. Люта, нині на викладацькій роботі в Національному університеті "Києво-Могилянська академія", К. А. Віслобоков, нині науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України). Таким чином, спеціалізована вчена рада К. 26.864.01 виконує насамперед функцію органу державної атестації результатів наукової праці задля формування наукового і науково-педагогічного кадрового потенціалу вищої кваліфікації саме для архівної і документознавчої галузей України, суспільний попит на який, як свідчить повсякденна практика, є досить високим. Інші пошукачі, які захищали свої дисертації у спецраді (О. В. Вербовий, В. П. Тельвак, Р. І. Філіппенко), є викладачами вищих навчальних закладів України, з якими УНДІАСД підписав угоди про співпрацю. Досить широкою є й географія міст, в яких працюють пошукачі, Київ (6 дисертантів), Вінниця, Дрогобич, Харків, Черкаси.

Не можна не відзначити наукову вимогливість, принциповість й активну участь в засіданнях усіх без винятку членів спеціалізованої вченої ради.

Принадно зазначимо, що всі шість дисертантів, які захищали свої наукові праці у спецраді К.26.864.01 у грудні 2003 - березні 2004 рр. (Ф. Винокурова, Т. Клименко, Т. Люта, І. Мага, Н. Павловська, В. Тельвак³), вже отримали видані їм за постановами президії ВАК України дипломи кандидатів історичних наук.

1. Зворський С. Перший рік діяльності спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій в УНДІАСД // Студії з арх. справи та документознавства. - К., 2004. - Вип. 11. - С. 273-275.
2. Боряк Г. В серці суспільства чи на маргінезі суспільних потреб? // Архіви України. - 2004. - № 1-2. - С. 25.
3. Зворський С. Перший рік діяльності спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій в УНДІАСД // Студії з арх. справи та документознавства. - К., 2004. - Вип. 11. - С. 273-275.